

Милија СТАНИЋ, Београд

РАСПРОСТРАЊЕНОСТ ДУЖИНА ТИПА *МИСЛИТИ* И СЛ. У ЦРНОГОРСКИМ НАРОДНИМ ГОВОРИМА

1. — У овом саопштењу ријеч је о дужинама типа: *мислити*, *кућама*, *га̀ра̀в*, *Пѐтр̄о̀в*, *Мӣл̄е̄в* и *сѐстр̄ӣн*. Врло су интересантне и дужине као *мо̀дӣе̄г*, *в̄у̀цӣа̄г̄у*, *рѐко̀ше̄*, *весѐлӣе̄* и још неке, али овдје о њима не можемо говорити.

Показане дужине, без обзира на то јесу ли старе, настале дуљењем пред сонантом после губљења полугласа, аналошки или на који други начин — присутне су, у свој својој укупности или дјелимично, у црногорским народним говорима. Остављајући по страни њихово теоријско питање, овдје ће се говорити само о њиховој распрострањености на теренима црногорских народних говора.

2. — На сјеверу Црне Горе, у пљеваљском говору, према свједочанству Гојка Ружичића,¹ налазимо: а) *ба̀б̄о̀в*, *бра̀т̄о̀в*, *ку̀м̄о̀в*, *по̀п̄о̀в*, *Пѐтр̄о̀в*; б) *га̀з̄дӣн*, *тѐт̄кӣн*, *па̀шӣн*, *а̀гӣн* *сѐстр̄ӣн*, *сна̄ӣн*, *ма̀ј̄чӣн*; в) *а̀л̄ка̀в*, али *а̀лка̀ва* (на супрот неким другим говорима, у којима је ова дужина стална и у средњем и у женском роду), затим *др̄о̀ња̀в*, *г̄у̀ша̀в*, *гр̄ба̀в*, *ћ̄о̀ра̀в*, али и *ћ̄драв*; па онда *јо̀гу̀на̀ст*, *бу̀џ̄ма̀ст*, *љу̀џ̄ка̀ст*, *џ̄р̄нка̀ст*, *зѐлен̄ка̀ст*, али и *жу̀џ̄ка̀ст*. Забиљежио сам и дужине: *ку̀ћ̄а̀ма*, *мѝслѝти*.

3. — Тридесетак километара јужно од Пљеваља, над самом Таром, са сјеверне стране, налази се село Косаница (зову га и Косеница). У њему сам, на својим дијалектолошким путовањима, забиљежио ове појаве: *Зо̀р̄чӣн*, *Мӣм̄чӣн*, *ба̀бӣн*, *сѐстр̄ӣн*, *д̄чӣн*, затим *бра̀т̄о̀в*, *о̀че̄в*, *у̀чите̄ље̄в*, па онда *ба̀ла̀в*, *џ̄р̄ве̄нка̀с*, *кр̄ва̀в*; па *а̀лӣна̀ма*, *па̀пуч̄а̀ма*, али и *ча̀ра̀па̀ма*; дужине типа *мѝслѝти* редовне су: *ту̀рѝти*, *тр̄е̄ба̀ти*, *ве̄ну̀ти*, *о̀ва̀риса̀ти*, *оста̀*

¹ Гојко Ружичић: Акценатски систем пљеваљског говора, СДЗБ III, стр. 141 — 142, 146, 152 — 162.

л̄ати итд. — Као што се види, заступљено је свих пет (односно шест) категорија дужина.

4. — Јужно од санџачких говора налазе се црногорски брдски говори. У говорима околине Колашина (Липово, Бабљак, Требаљево, сам град Колашин, Селишта, Смаилагића Поље, Дрпе, Речине и др.). Обрадио их је Мато Пижурица.² Код њега налазимо: 1. *з̄адруг̄ама*, *б̄ӯкв̄ама*, али *ма̄јкама*, *ла̄ђама* итд.; 2. *г̄а̄р̄ав*, *г̄а̄рава*, *ба̄љас*; 3. *ба̄б̄ин*, *ма̄јч̄ин*, али *Ма̄рков*, *оче̄в*, тј. без дужине, и *Ра̄домир̄ов*, *оче̄в* спорадично, тј. са дужином; 4. *г̄л̄е̄д̄а̄т*, *в̄ра̄ћ̄а̄т*, *п̄ла̄ндов̄а̄т*.

5. — Западно од колашинских говора налазе се крњојелски, усочки и шарански говор. У овим говорима, чије је становништво углавном досељеничко, заступљене су све означене дужине: *г̄а̄р̄ав*, *к̄ӯђ̄ама*, *м̄исл̄ити*, *Пе̄тр̄ов*, *се̄св̄рин*, *Вӯл̄ев*.³

6. — Западно од Ускока су дробњачки и пивски говори. Јован Вуковић, у својим радовима о овим говорима,⁴ записао је: а) *мо̄литв̄ама*, *ж̄ртв̄ама*, *п̄ӯшк̄ама* (ређе *п̄ӯшкама*), *с̄ӯђе̄ница̄ма* (и *с̄ӯђе̄ница̄ма*); б) *к̄ӯмо̄в*, *ба̄бо̄в*, *а̄л̄ка̄в*, *ба̄љас(т)*, *ма̄јч̄ин*; в) *г̄ра̄кн̄ути* и *г̄ра̄кн̄ути*, *ба̄н̄ути* и *ба̄н̄ути*, *ба̄р̄кати* и *ба̄р̄ка̄ти*. Као што се види, ове су дужине у неким категоријама — шаролике, тј. и постоје и не постоје: *ћ̄е̄ра̄ти* и *ћ̄ерати*, или су скраћене. У ствари, на истоку ових говора, тј. у дробњачким говорима, ове дужине углавном постоје, а у пивским говорима не постоје или постоје у оскуднијој мјери. Гранични је појас међу пивским и дробњачким говорима и са дужином и без ње, нпр. у комарском, петњичком, пошћењском и др., који су на западној ивици дробњачких говора.

7. — Југозападно и јужно од дробњачко-пивских говора налазе се говори никшићког простора. Данило Вушовић⁵ билежи: *ба̄љас̄т*, *г̄р̄ив̄ас̄т*, *г̄р̄ив̄ас̄та*, *г̄а̄зд̄ин*, *ба̄ла̄в*, *ба̄ла̄ва*, затим *г̄ла̄в̄ња̄ма* и *г̄ла̄в̄њама*; па онда *п̄ла̄кн̄ути*, *ба̄н̄ути*, *г̄а̄зити*, *г̄л̄е̄д̄а̄ти*, али *з̄ла̄г̄аре̄в*, *ла̄б̄ӯдов*. У Бањанима *Ра̄де̄в*, *Пе̄тр̄ов*, али *се̄стр̄ин*.

8. — Јужно и југозападно од ових говора простиру се све до Боке и са њом говори које је, поред осталих, обрадио, у својим познатим радовима, Милан Решетар.⁶ Он даје *че̄ла̄ма* О и Р, *г̄ре̄ота̄ма* О и Р, *се̄стр̄ин*, *ро̄ро̄в* О; *ла̄ја̄в*, *ла̄ја̄ва*, *че̄та̄в*, *кӣла̄в* Р; поред изузетка *в̄ӣде̄т* (*з̄а̄в̄ӣде̄т*) даје и *в̄ӣде̄т* (*з̄а̄в̄ӣде̄т*), али редовно:

² Мато Пижурица: *Говор околине Колашина*, Црногорска академија наука и умјетности, Титоград, 1981, стр. 22 — 25.

³ Милија Станић: *Усочки акценат*, СДЗБ XXVIII, стр. 75 — 78. и 80 — 82.

⁴ Јован Вуковић: *Говор Пиве и Дробњака*, Београд 1940, стр. 57. и *Акцент говора Пиве и Дробњака*, СДЗБ X, стр. 226. 274, 275, 276, 308 — 309, 313, 335, 375.

⁵ Данило Вушовић *Диалекат Источне Херцеговине*, СДЗБ III, стр. 46, 50, 62 — 64.

⁶ Милан Решетар: *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten*, Wien 1900, стр. 27, 90, 98, 133, 146, 148, 159—160, 200.

glèdāt, lāgāt OP, *zāvjèrovāt, dèverovāt, gīnūt, umūknūt* OP. Нема категорија -*ōv*, -*ēv*, -*ūk*.

Решетар изричито вели: »In ganz Montenegro und den Bocche von Cattaro wird ferner nach dem Akcente das erste *a* den Endung *-ama* in Dat. Instr. Loc. der *a*-Stämme verlängert: *pūškāma, krāvāma, sàbļāma* и s. w.«⁷

9. — Васо Томановић за Лепетане у Боки которској биежи: *кѷкāv, кѷкāvа, кѷкāvо, крāстāv, крāстāvа, крāстāvо*.⁸

10. — Староцрногорске средњокатунске и љешанске говоре обрадио је, поред других, Митар Пешикан.⁹ Код њега налазимо: *мāјкāма, књйгāма, крај мāјкāма, прйткāма* и сл.; затим *крвāv, крвāvа, рāпāv, мāјчйн, брњāс, брњāста, брњāсто, брдћāс, брдћāста, брдћāсто*; па онда *пāмгйт, свѣткōвāt, брйвāt* итд.

11. Драгољуб Петровић за Пјешивце наводи: *вјѣровāt, вѣчѣрāt, дйгнūt* итд. Он вели: „Тематски вокал у инфинитивној основи обавезно је дуг ако се не налази под акцентом... ово је појава која карактерише готово све црногорске говоре“. Сем тога он пише: *бјѣличāс(т), мрѣжāс(т)* итд.; *Анкйн, бāбйн, дчйн; крвāv, рāпāv, глйбāv* итд.; и најзад *ћѣвōјкāма, слāvāма*.¹⁰ А за говор у Броњанцу: *пјѣвāt, промйцāt, ширōкāс, мршāv, ћевōјкāма*.¹¹

Ово посљедње (*кѷћāма, шкōлāма*) даје и Радосав Бошковић за Озриниће.¹²

12. — Бјелопавлиће је, поред других, обрадио Драго Ђупић. Он износи: *кѷћāма, дāскāма, књйгāма бāбāма; гāрāv, гāрāvа, гāрāvо, глйбāv, слйнāv, грйвāс, жѷћкāс, сйвāс, бāбйн; пйснūt, сйјāt*.¹³

13. — Област источноцрногорских говора има, према свједочанствима Михаила Стевановића, ове облике: *мāјчйн, бāбйн, стрйнйн, гāздйн; дйгнūt, гйнūt, вѣчѣрāt, глѣдāt, мāзāt*, али *вйћет* (без дужине, што је констатовано и у неким другим црногорским говорима).¹⁴

⁷ В. ф. 6, стр. 33.

⁸ Васо Томановић: *Акцент у говору села Лепетани* (Бока Которска), Београд 1937, стр. 5, 24 — 25, 29.

⁹ Митар Пешикан: *Староцрногорски средњокатунски и љешански говори*, СДЗб XV, стр. 60, 63 — 66, 71 — 73, 135, 224.

¹⁰ Драгољуб Петровић: *Прилог познавању акценатског система у пјешивачком говору*, Зборник за филологију и лингвистику, књ. IX, Нови Сад 1966, стр. 131, 133 — 134.

¹¹ Драгољуб Петровић: *О говору Броњанца*, Годишњак Филозофског факултета, Нови Сад 1967, стр. 232.

¹² Радосав Бошковић: *Извештај о испитивању говора Озринића*, ГЗСВС II (1935), стр. 30.

¹³ Драго Ђупић: *Говор Бјелопавлића*, СДЗб XXIII, стр. 67 — 68, 86, 89, 94.

¹⁴ Михаило Стевановић: *Источноцрногорски дијалекат*, Београд 1935, стр. 52, 84. и *Систем акцентуације у пиперском говору*, СДЗб X, стр. 133, 157, 160 — 161, 163, 165.

14. — За Ровца Д. Петровић биљежи: *Вујкотѝн, ѝшћерāли*.¹⁵

15. — Радосав Бошковић и Малецки, у свом познатом прегледу староцрногорских говора, наводе за Брчело *šĕjat, grĭjāi*.¹⁶

16. — Бранко Милетић, у вези са овим дужинама, пружа у свом раду доста оскудан материјал за црмнички говор: *гѝнѝт, пѝшкāt*.

17. — У говору села Браке у Зети Драгољуб Петровић је нашао доста црта ове врсте: а) *крѝшкāма, пѝшкāма* итд. („ова је дужина обавезна“); б) *брѝнѝт, цѝтāt* итд. (такође обавезно); в) *бāлāф, мѝшāва, црвѝнкāс, жѝћкāс, бāбѝн, сѝстрѝн, Ђѝкѝн* итд. („увијек дуг“).¹⁷

18. За мрковићки говор Лука Вујовић не наводи ни једну од наведених дужина.¹⁸ Бошковић и Малецки, у већ поменутом раду, веле да су се неакцентоване дужине у околини Бара (Мрковићи, Зупци) комплетно изгубиле.¹⁹

19. — Говоре Црногорског приморја од области Бара ка Боки (паштровски, маински, спичански, кртолски, муљански, грбаљски) испитивао је Радомир Алексић и у својим извештајима изнио доста црта ових говора, али није поменуо ни једну од оvdје третираних дужина.²⁰

20. — Павле Ивић, у својој *Дијалектологији српскохрватског језика*, у главама у којима се обрађују црногорски говори, даје углавном оне црте које сам већ навео.²¹ Берислав Николић, ослањајући се на Ружичића, Вуковића и Вушовића, указао је на дужине типа *глāвнāма, гāрāв, вѝнѝти* у млађим новоштокавским говорима сјеверне Црне Горе на простору од Пљеваља до никшићког региона, укључујући и овај, разумије се.²²

¹⁵ Драгољуб Петровић: *Гласовни систем ровачког говора*, Зборник за филологију и лингвистику VIII, Нови Сад 1965, 165.

¹⁶ Bošković R. et Maćecki M.: *Przegląd dialektów Starej Czarnogóry (z uwzględnieniem gwar sąsiednich)*. (L'examen des dialectes du Vieux Monténégro (Stara Crna Gora) en tenant compte des parlers voisins). Extrait du Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences et des lettres, Cracovie 1932, стр. 10.

¹⁷ Драгољуб Петровић: *Главније особине акценатског система у говору Врачана*, Зборник за филологију и лингвистику XVI/2 за 1973, стр. 175. и *Гласовне особине говора Врачана у Зети*, Гласник Филозофског факултета, књ. XVI/1, Нови Сад, стр. 207.

¹⁸ Лука Вујовић: *Мрковићки дијалекат*, СДЗБ XVIII, Београд 1969.

¹⁹ В. ф. 16, стр. 6.

²⁰ Радомир Алексић: *Извештаји о испитивању говора Паштровића*, ГЗСВС VI за 1938 (1939), стр. 17 — 20; VIII за 1940 (1941) — *спички говор*; Гласник САН V (за 1953) — *кртолски, муљански, грбаљски говор*, стр. 333 — 337.

²¹ Павле Ивић: *Дијалектологија српскохрватског језика*, Нови Сад 1956, стр. 132, 134, 137, 160, 162 — 164, 166.

²² Берислав Николић: *Основи млађе новоштокавске акценације*, Београд 1970, стр. 103.

21. — Ако би се пратила свака поједина од оvdје наведених дужина по црногорским говорима, онда би слика изгледала овако:

мислити: Пљевља, Косаница, колашински говори, Крња Јела, Ускоци, Шаранци, Дробњаци и Пива (и без дужина), никшићки говори, Озринићи, Пјешивци, Бјелопавлићи, староцрногорски средњокатунски и љешански говори, Врака, Црмница, Прчањ;

кљћама: као под *мислити*;

гљрав: углавном као под *мислити*;

бабин: Пљевља, Косаница, колашински говори, Крња Јела, Ускоци, Шаранци, дробњачко-пивски говори (помешано), никшићки говори, Озринићи, Пјешивци, Бјелопавлићи, староцрногорски средњокатунски и љешански говори, Врака;

Петрљв и *Вулљв*: Пљевља, Косаница, колашински говори (спородично), Крња Јела, Ускоци, Шаранци, дробњачко-пивски говори (помешано), Озирнићи.

22. — На основу свега што је досад речено може се закључити да су позиционе, постакутске дужине типа *мислити*, *кљћама* општецрногорска или готово општецрногорска језичка црта, а тако и дужине типа *гљрав*, *шљркаст*, да су дужине типа *сљстрин* врло распрострањене, док су дужине типа *Петрљв* и *Вулљв* — шаролике, тј. те дужине негдје постоје, а негдје их опет нема.

23. — Мора се оvdје рећи да између поменутих пунктова и простора има доста бијелих поља, што значи да и овом питању, као и неким другим у области црногорских народних говора, иако су они релативно врло добро испитани, треба поклонити још доста пажње у проучавању ових говора да би слика била потпунија, бар у тренутку њиховог данашњег развитка.

24. — Нема сумње да ће појачани утицај књижевног језика у посљедње вријеме на народне говоре оставити свој траг и на ове дужине, тј. није искључено да ће се оне све више повлачити и ишчезавати.

25. — Испитивање правца простирања наведених дужина значајно је, поред свега другог, и за утврђивање миграционих струјања становништва, на што је и раније указивано у нашој науци.

26. — Показане дужине прелазе границе СР Црне Горе и протежу се по другим српскохрватским говорима. Али то није предмет овог саопштења.

Milija STANIĆ, Beograd

DIFFUSION DES LONGUEURS DU TYPE *MĪSLĪTI* DANS
LES PARLERS MONTENEGRINS POPULAIRES

R é s u m é

Dans les parlers monténégrins populaires existent les longueurs suivantes: *mĭslĭti*, *kŭcāma*, *glĭbāv*, *Pĕtrōv*, *Mĭlošĕv* et *sĕstrĭn*. Tous ces longueurs sont du caractère dialectal, c'est-à-dire elles n'existent pas dans la langue littéraire.

Vieilles longueurs comme *mĭslĭti*, *kŭcāma*, *glĭbāv* se trouvent dans tous ou presque tous les parlers monténégrins, tandis que les longueurs du type *Pĕtrōv*, *sĕstrĭn* etc. figurent dans les uns et n'existent pas dans les autres. *Sĕstrĭn* est plus fréquent et *Pĕtrōv* assez rare.

Ces longueurs démontrent quelquefois les directions de migration de la population.